

ALTERNATIVNE PREPORUKE ZA EKONOMIJU I PRIRODNU ENERGIJU EKOLOŠKU HARMONIJU BOSNE I HERCEGOVINE- TRAVNIKA

Ayse Arici, email: isguzmn.avsearici@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Jasmin Latović MBA, email: ilatovic@hotmail.com

Fakultet za javnu upravu, Univerzitet u Sarajevu

Sažetak: Grad Travnik u Bosni i Hercegovini je prekrasan primjer prirodnog i ekološkog načina života. Usvojioj strukturi ima tragove Austrougarske arhitekture, koja dodaje još jednu dimenziju gradu. Ljudi koji dolaze iz različitih gradova su opušteni dok hodaju pored stanova i kuća sa zelenim vrtovima daleko od zagađenja zraka uz rijeke i pored nedodaknute prirode daleko od gužve i problema. Travnik je jedinstven grad sa svojim historijskom i ekološkom strukturom. Jednostavno se opire u globalnom svijetu koji se brzo razvija. Travnik je samo 90 km udaljen od glavnog grada Sarajeva. Situacija postojećih objekata, fizički ostaje u vremenu, uticaj prirodnih faktora, visoka stopa vlage u zraku, sve to je izazvalo deformacije na strukturama. Primjenom odgovarajućih građevinskih materijala i kvalifikovane radne snage na stanovima treba ostaviti povijestan izgled, jedinstvene karakteristike grada treba zaštititi. Gustina groblja širom grada uticala je na kulturu i strukturiranje grada što podsjeća ljude da je grad preživio rat. Glavni cilj ovog rada je da se konsoliduju i zaštite objekti i mostovi imajući istorijske tkanine u gradu i integrirajući ekološko planiranje s njima kako bi jedinstvo prirode i ekologije grada došlo do izražaja, te preko ekonomske rezolucije treba podići nivo energije u gradu.

Ključne riječi: Urbana ekologija, energija, ekonomija

ALTERNATIVE RECOMMENDATIONS FOR THE ECONOMY AND NATURAL ENERGY ECOLOGICAL HARMONY OF BOSNIA- HERZEGOVINA-TRAVNIK

Abstract: The Travnik city in Bosnia-Herzegovina is a beautiful example of the natural and ecological lifestyle. Hungarian architecture traces in its structure culture, add another dimension to the town. People coming from monotonous cities are rehabilitated and relaxed while walking along the dwellings in green gardens away from air pollution accompanied with rivers and an unprecedented nature and low rise condominium and also due to no traffic jam trouble. Travnik is a unique town with its historical and ecological structure. It simply resists to the fast growing global world. It is only 90 km away from the capital Sarajova. The situation of the existing constructions, the physical debilitations in time, the impacts of natural factors, the high rate of moisture in the air, all caused deformations on the structures. By applying appropriate construction materials and qualified labor on the dwellings bearing historic fabric, the unique features of the town should be protected. The density of graveyards across the town influenced the culture and the structuring of the town while reminding people that the town survived a war. The main purpose of this work is to consolidate and protect the structures and the bridges bearing historic fabric in the town and by integrating the ecologic planning with them to bring the unique nature and the ecology of the town to the fore via economic resolutions and to raise the town's energy.

Keywords: Urban Ecology, Energy, Economy

1. GRAD TRAVNIK TRENUTNA SITUACIJA

Nalazi se u centru Bosne i Hercegovine, 90 km zapadno od grada Sarajeva. Glavni je grad Srednjobosanskog kantona. Grad je uspostavljen u plodnoj zelenoj dolini između planina Vlašić i Vlanitsa. Kroz grad Travnik protiče rijeka Lašva koja daje život ovoj plodnoj dolini. Lašva, se pridružuje rijeci Bosni nakon prolaska kroz Travnik. Travnik je također bilo važno naselje u Rimsko doba, a osvajanjem Osmanske države postaje strateški važno mjesto. Nakon osvajanja Travnika većinsko stanovništvo su bili muslimani. Ova promjena u gradu, nastavila se je sa građevinskim djelatnostima. Grad je opremljen sa strukturama kao što su džamije, mostovi, škole, fontane, domovi, gostionice, turska kućila i turbeta. Travnik je bio najbliži Osmanski pokrajinski centar prema Francuskoj i Austro-Ugarskoj. Dakle imao je stratešku važnost za Osmansko carstvo. Tokom vladavine Osmanskog carstva kao centar Bosanskog ejaleta iznjedrio je veliki broj vezira i državnika. Ovi veziri su godinama služili u Osmanskom carstvu. Upravo zbog toga za Travnik se kaže da je vezirski grad.

Doista, grad posjeduje brojna turbeta i džamije kao pokazatelj osmanskog stila izgradnje. Jedno vrijeme bio je centar Bosanskog ejaleta. Travnik štiti Osmansku siluetu tako da i danas postoje tragovi izgradnje iz 18. i 19. vijeka.

Travnik nije obični balkanski grad. On sa ponosom nosi pečat Osmanskog carstva. I ako se Osmansko carstvo davno povuklo sa ovih prostora i uprkos posljednjem nasilnom ratu grad Travnik uspio je sačuvati muslimanski identitet. Za vrijeme rata u BiH (1992-1995) Travnik bilježi smanjenje populacije stanovništva. U to vrijeme dolazi do sukoba između Bošnjaka i Hrvata. Isto tako Travnik je pokazao značajne promjene u posljednjih nekoliko godina u smislu demografske karakteristike. Rat u BiH koji se odvijao 1992-1995 je brutalni masakr. Materijalnu i moralnu štetu koja se dogodila tijekom rata i dalje se može uočiti. U Bosni i Hercegovini žive tri etničke skupine. Srbi, Hrvati i Bošnjaci. U togu minolog rata porušeni su mnogi ostaci Osmanske kulture. Muslimanski narod koji je živio u ovom gradu pretrpio je velike štete. Prije rata dok je bio muslimanski grad nakon prisilne migracije stanovništva izgubio je tu karakteristiku. Mnoge porodice su napustile svoja ognjišta i preselile se u Sarajevo. Najveći teret rata se zbio u Travniku međutim fizionomija grada se nije izmijenila uprkos velikom ratnom razaranju.

Zbog uticaja rata grad se nije razvio, niti su se obnovile stare zgrade, kulturne ustanove i parkovi se nisu napravili. U gradu postoje prostrana područja na kojima su mezarluči. Ipak kada pogledamo grad sa prekrasnom okolinom i historijskim građevinama uz širok prostor mezarluka ali bez novih građevina stvara se utisak da je grad izašao umoran iz ratnih dešavanja.

2. ARHITEKTURA I PARAMETRI IDENTITETA URBANOG GRADA TRAVNIKA

Tokom perioda Austro-Ugarske (1878-1918) u Travniku su se desile mnoge promjene. Katoličke i pravoslavne vjerske zajednice izgradile su crkve i škole u gradu. Pored ovoga u srednjim školama organizovana je obrazovanje na Turskom jeziku. Katolici su izvan Travnika izgradili Franjevački samostan koji će imati veliku ulogu za religijski i kulturni život katoličkog stanovništva. Veliki požar 1903. spalio je u trgovine, većinu povijesnih građevina i

16.-17. Decembar/December 2016.

drvenih kuća koje su se nalazile u centru grada. Grad koji ima srednjoevropsku tradiciju graditeljstva je bio ponovno ožvijen. Poneke Islamske zgrade koje su bile uništene ili ostećene obnovljene su u stilu arhitekture sa Sjeverne Afrike, Fatimijske i Memlučke. Obnovljena je i Varoš džamija koja je izgrađena u XVI.vijeku od ahšapa i čerpića sa krovnom šindrom ispod travničke tvrđave. Obnovljena je od strane Zibe Arnautović (Kopčić) 1906. godine. Izgrađenaje u arapskom stilu, projekat za ovu džamiju je pripremio M. Milošević i u tu svrhu utrošeno je 12.000 kruna. Veliko historijsko djelo Fevzija Medresa (Elči Ibrahim pašina) 1894-1895 je završena. Tu je Elči Ibrahim paša podigao džamija ali je kasnije je bila porušenažna njenom mjestu podignuta je tekija i medresa. Na njoj se nalazi natpis Travničkog kaligrafa Fevzi Dulić efendije koji je jedan od najljepših na Balkanu. I u togu I. i II. Svjetskog rata Travnik nije bilježio napredak. Međutim pod Titovom upravom teška industrija je bila prebačena kod Novog Travnika pa je tako naselje prerastalo u veliki grad. Sulejmanija džamija koja se nalazi u Travniku u Rumeliji je poynatija pod imenom Aladža. Najsljednija ovoj džamiji nalazi se u Makedoniji u Kalkandeleu. U narodu su ove džamije poznatije kao Aladža džamije. Držeći visok ulaz na sjevernoj strani, južna strana je dobila visinu od početne kote te je na taj način ispod džamije formirana mala čaršija sa 10 dućana. Osim mihrapskog zida naslanjajući se na drvene stubove u obliku slova U stoje minber i mahfil, na unutrašnjim i vanjskim zidnim površinama nalaze se ukrasne gravure iz 19.vijeka. Na svakoj molitvi i poslije molitve džamija je mjesto susreta Travničkih muslimana. Budući da je smještena u centru grada trgovinski i društveni život je koncentrisan oko džamije. Na prednjoj strani džamije nalazi se šadrvan, zatim na istočnoj strani je česma iz 1839.godine i na jugu most. Preko rijeke Lašve se nalazi most iz 1590.godine koji se i danas koristi. Put koji vodi iz centra grada prema staroj tvrđavi prepun je mesdžida, česama te prelijepih bašti što podsjeća na gradove iz Anadolije u Turskoj. Na putu se nalaze mali mesdžidi koji su izgrađeni za vrijeme Osmanske države kao što su Kahvica, Lončarica, Varoš, Sumeč i Zulić. Iz sigurnosnih razloga ulazi su zaključani. Ovi tipovi malih mesdžida su planski slični jedni drugima. I ako su obnovljeni poslije rata nemaju džemata. Stara tvrđava se nalazi na vrhu grada. Tvrđava je za vrijeme Osmanske države nadopunjena tankim zidovima a unutrašnji dio tvrđave ojačan je novim zidovima tako da je osnažena u arhitekturi. Unutar nje nelazi se munara koju je sagradio Bajazit II a slična ovoj munari je i munara džamije Aja Sofije iz Istanbula iz Turske. Tvrđava je u Osmansko vrijeme ukrašena Islamskim motivima a vizuelno i strukturno je takođe ojačano sa različitim arhitekturama. Iz 15. vijeka također se nalazi samo tanki zid oko malog dvorca i oko dvorca. Na osnovu naredbe Fatih Sultan Mehmeda II iz 1463 godine uspostavljen je sandžak. Zbog mnogih ratova kako za Osmanlije tako za rat u Bosni Travnička tvrđava je bila strateški važno mjesto koje sa lakoćom Srbi nisu mogli zauzeti. Džamija, koja se nalazi u tvrđavi podsjeća na džamije iz Anatolijske kulture u Turskoj. Jedna od najvažnijih građevina u Travniku je i Elči Ibrahim pašina džamija koja se nalazi uz obalu rijeke Lašve. Takođe je poznata kao i Fevzija medresa. Izgrađena je 1705.godine od strane Hadži Ibrahim paše. Ibrahim paša je 1699.godine kao ambasador poslan u Austriju i tako je dobio zvanje Elči (ambasador). Bio je Beglerbeg u Timešvaru i Sofoji zatim na poziciji valije u Rumeliji i Bosni. 1950.godine zbog prolaska željezničke pruge veliki dio medrese je porušen ali nastava i obrazovanje se nastavlja i dalje. Mezar muftije starog Travnika Muhammed efendije i njegove žene se nalazi blizu medrese u malom objektu. U dijelu gornje čaršije nalazi se Travnička sahat kula. Hodajući prema Travničkoj sahat kuli na desnoj strani ulice nalaze se dva turbeta i jedna stara česma. U velikom turbetu

16.-17. Decembar/December 2016.

nalaze se mezarovi Dželal Ali paše i Abdulah paše, au u drugom turbetu nalazi se mezar Mustafa paše. Oba turbeta su izgrađena u istom stilu i potiču iz zadnjih godina 18.vijeka. Česma koja se nalazi između dva turbeta potiče iz istog vijeka. Postavljena tabela na česmi od sultana Abdulmedžida njegova tura i natpis ne pripadaju česmi. Natpis pripada kasarnoj Huršit paše a nakon rušenja kasarne prenesena je na česmu. Na natpisu stoji da je kasarna izgrađena 1855.godine i da je osnivač Ismail aga.

Naspram turbeta i česme na drugoj strani ulice nalaze se vrata medrese Mehmed paše. Od medrese koju je sagradio Bosanski valija Mehmed Kuković paša u 18.vijeku do današnjih dana samo su se očuvala vrata i nekoliko mezarova. Poslije medrese uz ulicu naprijed u istom dijelu grada nalazi se džamija Hadži Ali bega.

Džamija i sahat kula nalaze se u istom parku. Prvi put je izgrađena 1757.godine od strane Bosanskog valije Hadži Mehmed Kukavič paše. Poslije toga je uništena u požaru 1763.godine da bi 1863. ponovo bila sagrađena nova džamija od strane Hadži Ali bega. Ispred džamije se nalazi česma a na zidu pored sunčani sat. Odmah pored se nalazi sat kula koja je sagrađena u 18.vijeku. U ovom području nalazi se i Lukačka džamija. Džamiju je 1903.godine zahvatio požar i pretrpjela je štetu, da bi za vrijeme Austro-Ugarske bila obnovljena. Malo ispred u parku sa uspravnim krovom prilači pažnju jedna džamija iz 17.vijeka to je Konator džamija. Džamija je bila obnovljena 1863.godine i uprkos restauracijama džamija je sačuvala originalni izgled do danas. Iza ulice na kojoj se nalazi Konator džamija nalazi se turbe Abdulvehap Ilhamije. Iza turbeta Dželal Ali paše i Abdulah paše nalazi se mezar Abdulvehap Ilhamije koji je sagrađen u 19.vijeku. U Potur mahali nalazi se jedna stara džamija i česma sa kafenom bojom. Džamija koja se nalazi u malom prostoru nedavno je bila restaurirana. Na natpisu koja se nalazi na česmi ispred džamije stoji da ju je sagradila Travnička loza odnosno Derviš pašina majka Ajša 1862.godine. Na padini do Elči Ibrahim pašine džamije nalazi se Nakšibendijska tekija. Kako stoji na natpisu prije ulaza u tekiju piše da ju je sagradio Muhammed sin Omer efendije 1764.godine.

2.1. KLIMATSKI USLOVI GRADA TRAVNIKA I SAOBRAĆAJNA SITUACIJA

U Travniku preovladava umjerena i topla klima. U Travničkom okrugu postoje značajne padavine. Čak i najsušim mjesecima oborine su veoma visoke. Prema Köppen-Geiger klasifikaciji klime sa Cfb se može označiti. Prosječna godišnja temperatura u Travniku je 10.2. Prosječna godišnja količina oborina od 917 mm 59 mm kiše amart je najsuš mjesec u godini. Najviše oborina se javlja u novembru sa prosječnim padavinama 104. Sa temperaturom 20.2 juli je najtopliji mjesec. Prosječna temperatura u januaru je -0,7 to je ujedno i najniža prosječna temperatura godine. Padavina između najsušeg i najvlažnijeg mjeseca u godini je 45 mm, prosječna temperatura tokom cijele godine varira oko 20.9. U kućama se za zagrijavanje koristi peć na drva, toplovod ili sistem električnog grijanja. Zimi se primjećuje zagađivanje zraka u Travniku. Jedan od izvora globalnog zagađivača zraka su motorna vozila koja se često koriste. Zagađivanje zraka je i prijetnja za nastanbine. Ali uprkos globalnom svijetu u Travniku je zrak čist.

2.2. EKONOMSKE AKTIVNOSTI U TRAVNIKU

Danas je najčešća ekonomska aktivnost u regiji poljoprivreda i stočarstvo. Postoji sektor biznisa za meso i mliječne proizvode.

2.3. EFEKTI TOPLOTE, VODE, VLAGE, SUNCA I VJETRA

Toplota je neka vrsta energije i može utjecati na različite aspekte materijala. Materijal koji se zagrijava on se širi a onaj koji se hladi on se ukružuje. Znači toplota utiče i na oblik materijala. Opšta definicija vlage je kontakt hladnog zraka sa vrućim površinama, gdje prevelika koncentracija vlage u zraku se kondenzuje i pretvara u vodu. Stvarajući pogodno okruženje ili kalup za bakterije u vodi. Ali u gradu se vlaga uvlači u prostor između građevinskog materijala te na taj način izrastaju biljke koje se nalaze na zgradama. Zidovi su ostavljeni tanki, između njih ne postoji propustljivost u njima nisu stavljeni specijalni materijali i zbog toga su hladni, zagrijavanjem unutar zida pojavljuju se na zidu čestice vode.

Vlažnost je veoma opasna za nastanbine. Vjetar je među faktora koji uzrokuju promjene na Zemlji. Osim toga, vjetar nagrizi plodne dijelove što uzrokuje eroziju tla. Takođe vjetar uzrokuje promjene na zemljinoj kori i takođe igra veliku ulogu i na historijske građevine. Postoji nekoliko objekata na Zemlji su dostigli točku urušavanja pa i da su tako uništeni.

3. ZAKLJUČAK I PRIJEDLOZI

Turizam Travnika u kombinaciji sa izvanrednim historijskim objektima i prirodnim ljepotama ima da ponudi jedan veličanstven sklad. U planiranju pravljenja puteva dodavati barijere te odvajati površine od ekološke upotrebljivosti. Trevnik sa prelijepom okolinom i rijekom treba da stvori ambijent ljudima koji u bilo koji čas mogu da izađu i odmaraju se te da se osjećaju konforno uz ekološko planiranje. Osobito uz obale rijeka i puteva na određeno rastojanje treba postaviti klupe i kamelije i omogućiti rekreaciju. Prigodne rampe za osobe sa invaliditetom, visina ivičnjaka treba da bude prikladna, za osobe u poznim godinama i bolesne treba obezbjediti prostor za odmaranje. Grad Travnik može ponuditi minimalni standard zdravstvenih problema u gradu i za stanovanje jer je potrebno dizajnirati prirodne ljepote, problem saobraćaja je mnogo manji u odnosu na druge gradove. Travnik može biti pristupačan i za zdravstveni turizam izgradnjom zdravstvenih ustanova za ljude koji su prezasićeni velikim gradovima posebno za osobe sa zdravstvenim problemima, penzionerima, invalidnim osobama. Travnik kao jedan od najvažnijih historijskih mjesta Bosne i Hercegovine uz prihode od turističkih posjeta treba otkloniti sve prepreke koji razvoj grada koče kako bi se naša kultura mogla prenositi i dalje. Građani trebaju biti obaviješteni unaprijed o izolacijskim postrojenjima a treba obezbjediti i izolacijske u postojećim strukturama. Na ovaj način, osiguravaj zaštitu i kontinuitet nastanbina. Stanbene zgrade sa vrtovima u kojima su raznovrsne biljke unose živost, pored historijskih zgrada mogu se koristiti otvorene boje, a od krova do prizemlja u pojedinim dijelovima se mogu postaviti bugenvili ili druge biljke u bašti se na taj način može dobiti predivan prizor.

Na osnovu klimatskih promjena može se koristiti i krovne terase, koje estetski izgledaju lijepo, unutrašnji izgled se može otvoriti te na taj način biljkama obezbjediti potrebnu sjenku od sunčevih zraka.

Na krovnim konstrukcijama treba izvršiti potrebnu izolaciju kako bi dobili na potrebnoj konforosti tako da bi se zabilježio napredak u udobnosti a zatim i na estetskoj i klimatskoj vegetaciji produktivnost se može postići. Na ovoj način nastanbine će se osloboditi od monotonog izgleda i staromodne slike te će na taj način izgledati estetski bolje i ugodnije za korištenje.

Nakon što se ove primjedbe usvoje ekonomija grada će se povećati a samim tim i interesovanje za turizam i biće alternativa za ljude koji hoće da žive zdravo. Upotreba na ovakav način i u skladu sa identitetom strukture nastanbine jeosiguravanje kontinuiteta zaštite nekoliko vjekova a trebao bi i biti razlog da živi svaki aspekt historije. Tokom vremena, potrebne restauracije mogu promjeniti svrhu nastanbine.

Ove povijesne zgrade oblikuju kulturu kao zajedničku baštinu čovječanstva sa dodatkom ekološkog karaktera i prenose sadašnjost u budućnost. Prvo kamene strukture, osjetljivost, mineralni sastav i raspadanja u obliku strukture trebaju biti dobro postavljeni u odgovarajućim mestima.

Jedna zajednica mora izdržavati svoju kulturu. Čuvanje historije i historijskih vrijednosti se ostvaruju prenošenjem na buduće generacije. Kao grad koji ima bogatu prošlost grad Travnik mora očuvati harmoniju u skladu sa kamenim ukrašavanjem te brojke i natpisi moraju biti zaštićeni od štete nastale od prirodnih i ljudskih faktora. Kada se spoje historijske estetske ljepote sa modernim načinom izgradnje može se dobiti novi koncept i novi oblik forme.

4. IZVORI

- [1] Evliya Çelebi, Seyahatnâme, V, 442-443; M. F. Thielen, Die Europäische Türkei, Ein Handwörterbuch für Zeitungsleser, Wien 1828, s. 286; M. Mandić, Vezirski Grad Travnik Nekada i Sada, Zagreb 1931, tūr.yer.; M. Vego, Naselja bosanske srednjevjekovne države, Sarajevo 1957, s. 116;
- [2] Stilinovic, Josip (3 January 2002). "In Europe's Jerusalem", Catholic World News. The city's principal mosques are the Gazi Husrev-Bey's Mosque, or Begova Džamija (1530), and the Mosque of Ali Pasha (1560–61). Retrieved on 5 August 2006.
- [3] Benbassa, Esther; Attias, Jean-Christophe (2004). The Jews and their Future: A Conversation on Judaism and Jewish Identities. Zed Books. s. 27. ISBN 1-84277-391-7.
- [4] a b "Visit Sarajevo: A Brief History of the City". Visit Sarajevo. 6 Aralık 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Mart 2012.
- [5] Bosna-Hersek Federasyonu, Federal İstatistik Ofisi. Yaş, cinsiyet, kanton ve belediyelere göre mevcut nüfus. 30 Haziran 2007. Yıllık istatistiki bilgi. (Görebilmek için PDF gereklidir). (İngilizce).